

Hvorfor er folk så sinte? Konflikter mellom allemannsrett og beiterett

Gaute Svensson

<https://doi.org/10.7557/ottar.7640>

Allemannsretten har, ifølge organisasjoner som Norsk Friluftsliv, en sterk posisjon i befolkningen. Friluftsløven ble vedtatt allerede i 1957. Likevel påpekes det at retten er under press. Endringer i naturbruk, økt mobilitet og turisme er blant de faktorene som har skapt interessen motsetninger i norsk utmark i perioden etter at loven ble vedtatt, blant annet innenfor landbruket.

I Nordreisa kommune i Nord-Troms, i et område som heter Kjellerskogen, har en konflikt mellom hundekjørere og sauebønder fått mye oppmerksomhet i lokal, regional og nasjonal presse. Sauebøndene reiste sak mot hundekjørerlaget og Nordreisa kommune som endte med enhøyesterettsdom i 2022 som innebar at kommunene ikke kunne la være å ta tak i saka. Dette førte til at det ble laget en kommunal forskrift som nå forbyr hundekjøring i dette området i barmarks- og beitesongen (se nærmere på gangen i konflikten i neste artikkel i dette heftet). Dette er spesielt fordi det finnes få eksempler på kommuner som har valgt å bruke forskriftsregulering med forbud mot aktiviteter som friluftsløven gir rom for.

Kjelleren er ei bygd med et skogsområde omlag 14 kilometer inn i Reisadalen. Skogen er relativt tett og dekker et område på cirka seks kvadratkilometer, altså et begrenset areal. Den har lange tradisjoner som sauebeite og har de siste 20 årene også vært arena for hundspanntrening. Med mange gamle veier, blant annet fra andre verdenskrig, har skogen vært egnet for tørrtrening av hundspann, hvor rasen de siste åra har vært Alaska husky. For sauebøndene ble denne hundeeaktiviteten for stor og det utartet til en konflikt. I dette kapitlet er fokus satt på hvordan vi kan forstå kontroverser som dette. Det teoretiske grunnlaget for analysen er inspirert av sosialantropologen Gregory Bateson (1935, 1972) og hans teorier om *skismogenese*, her omtalt som konflikthandtering.

Hvorfor er folk så sinte?

En sommerdag i 2021 kjører fire forskere inn på tunet til en av hundekjørerne som holder til i området utenfor Kjellerskogen. Vi setter oss på trappa og får servert kaffe før vi begynner å snakke om Kjellerskogen. Hundekjøreren har eid småbruket på Liland i mer enn 20 år og bruker skogen rundt gården som treningsområde for sine hunder. Hun sier: «Jeg har aldri hatt problemer med sauebøndene her. Vi har faktisk hatt sauene gående rundt her. Jeg forstår ikke at sauene skal oppføre seg så

annerledes der nede [Kjellerskogen]. Men konflikten har gått for langt. Hvorfor er folk så sinte?». Hun forteller at naboen som drev med sauer la ned driften i 2010. I et avisintervju i avisa Nordlys omtaler denne bonden forholdet til hundekjøringen som helt uproblematisk. Han har inntrykk av at sauene hans oppsøkte hundene for beskyttelse mot rovdyr. Dette står i kontrast til beskrivelsen som bøndene i Kjellerskogen gir av atferden til sau i møte med polarhunder som er at sauene blir skremt. Det at de blir skremte medfører videre utfordringer i sankingen på høsten, og tapene av sau sies derfor å være betydelige.

Vi setter oss i bilen og kjører til Kjellerskogen for å gå en tur med noen av sauebøndene. Bøndene vi møter forteller om sine frustrasjoner og hevder at beiteretten taper i møte med allemannsretten. Lederen for Nordreisa bonde- og småbrukarlag peker på at kommunen kunne løst konflikten: «Skal vi ikke leve av matproduksjon i denne kommunen? Det virker som reiselivet er viktigere enn landbruket her. Vi blir ikke hørt når vi snakker med kommunen om dette». Inne i skogen viser bøndene oss det de mener er noe av utfordringen. Stier og traseer som hundekjørerne bruker er endret med maskinell hjelp. Det er snakk om drenering, planering og generelle tilretteleggingstiltak for hundekjøringen.

De snakker også om generell mistriivsel, redsel og mangel på folkeskikk i møter med hundekjørere. De beskriver et konfliktnivå som sies å påvirke hverdagen til alle som bor her.

I avisa Nordlys kan man sommeren 2021 lese om en konflikt som har eskalert kraftig. Det skrives om ATV'er som brukes til hundekjøring som er utsatt for sabotasje i form av kuttete bremsewire. I et annet tilfelle er det lagt ut stokker i kjørebanen. Den mest alvorlige hendelsen som har fått mye oppmerksomhet er at en kvinnelig hundekjører anmelder en mann for legemsbeskadigelse etter et møte under hundetrening. Mannen svarer med

motanmeldelse og i 2022 vedtar kvinnen et forelegg på 5000 kroner på grunn av kroppskrenkelse. Hundekjøreren fra Liland kommenterer situasjonen i Kjellerskogen i avisen etter dette, og sier hun snakker med andre hundekjørere som føler seg truet og derfor velger å gå med kniv.

Konfliktens natur

Sosialantropologien har lange tradisjoner i å forske på konflikter – også konflikter om eller i natur. Interessen innenfor sosialantropologien har, kanskje ikke overraskende, dreid seg om hva vi kan lære om et samfunn gjennom å forstå dynamikker rundt konflikter. En av de sentrale teoretikerne i så måte den britiske sosialantropologen Gregory Bateson. Han videreutviklet senere dette resonnementet i boka *Steps to an Ecology of Mind* i 1972. Hans bidrag er å gå inn i konfliktene for å forstå ulike dynamikker som karakteriserer disse. Andre forskningsbidrag har blant annet hatt fokus på å forstå konflikter i etablering av gruver,

og i laksefiske mellom fritids- og yrkesfiskere i Alaska. En sak som empirisk har likhetstrekk med Kjellerskogen er reintroduseringen av ulv i norsk utmark. Ottar Brox viser hvordan konflikten mellom sauebønder og miljøvernere tilspisset seg i løpet av 1990-årene da vern av ulv hadde betydelig politisk støtte. Brox bruker Bateson for å forklare et motsetningsfullt debattklima rundt ulvens tilbakekomst i norsk utmark. Bateson viser hvordan forskjeller mellom New Guinea og Bali gjennom symbolske ritualer gjenspeiler samfunnenes håndtering av uoverensstemmelser. På New Guinea mener Bateson å se eskalerende konflikter i debatter og ritualer – de framstår som motstykket til det han fant på Bali som han beskriver som konfliktfritt eller stabilt. På New Guinea argumenter han for at det finnes samfunnsinstitusjoner som bidrar til å vedlikeholde «destruktive spiraler» – elementer som har eskalerende og re-genererende effekter på konfliktene. På Bali, derimot, argumenterer han for at ritualer og symboler bidrar til

Foto: artikkelforfatteren

Foto: artikkelforfatteren

en de-genererende dynamikk – hvor konfliktene dempes.

I en forlengelse av de empiriske eksemplene sier Bateson at det finnes forskjellige kjennetegn på re-genererende prosesser som eskalerer og gjenskaper konflikter. Han skiller mellom to former for konflikter, symmetriske og komplementære (eller hierarkiske). Den symmetriske er en form for konflikt hvor det rivaliserende eller konkurrerende parter dominerer utviklingen, som i kald krig eller våpenkappløp. Symmetrien ligger i at aktør A handler på en måte som får aktør B til å svare på samme måte. Dermed eskalerer konflikten, noe som igjen fører til motreaksjon på motreaksjonen. Sagt på en enkel måte kjennetegnes den symmetriske konflikthandlingen av at aktører med samme type atferdsmønstre møtes. Som kontrast kjennetegnes den komplementære (hierarkiske) konflikthandlingen ved at adferden er forskjellig, som i en hierarkisk struktur hvor noen underkaster seg en dominerende part. Brox omtaler konflikten knyttet til norsk rovdyrpolitikk som symmetrisk. Her eskalerte konflikten gjennom stadig nye konfliktskapende handlinger av henholdsvis rovdyrmotstandere og -forkjempere. En slik symmetrisk dynamikk kaller han ekspressiv konkurranse. For Brox knyttes altså dette til situasjoner eller debatter hvor kontrasterende verditilskrivelser møtes – ikke ulikt det som karakteriserer konflikten i Kjellerskogen. Som jeg vil vise i det følgende er begge former for konfliktutvikling egnet for analyse av konflikten i Kjellerskogen.

Sau, hund og folk i Kjellerskogen

Ottar Brox advarer mot å tro at man vet alt om en konflikt så fort man har identifisert konflikterende dynamikker. Dette er en viktig påminnelse som i høyeste grad har relevans når vi snakker om Kjellerskogen. Konflikten var polarisert og en dikotomisert analyse virker forlokkende. Både bønder og hundekjørere knyttet saka til velkjente motsetninger i utmarken. Flere poengterer at dette handler om forskjeller mellom lokales og tilflytteres praksiser. Noen snakker om spenningen mellom utmarka som arena for land- og skogbruk, eller for fritid og friluftsliv. Andre setter matproduksjon opp mot reiseliv. Atter andre ser på dette som en kamp mellom fortidig praksis og historie i møte med moderne fritidsaktiviteter.

Historien om Kjellerskogen er imidlertid også en historie om heterogenitet og inneholder derfor flere sider. Sett gjennom Batesons teori bærer konflikten preg av å være et klassisk eksempel på en symmetrisk konflikthandtering, med rivaliserende og konkurrerende parter. Det sentrale og implisitte spørsmålet er hvilke og hvem sine verdier som skal ivaretas, hvor landbruk og matproduksjon står opp mot friluftsliv og opplevelsesproduksjon. Men det er lett å identifisere destruktive spiraler og eskalerende elementer i samhandlingen som har funnet sted, det Brox kalte ekspressiv konkurranse, både på stedet og i media.

Det er imidlertid fristende å forlenge Batesons resonnement når en ser på hvordan Høyesterett insisterer på at kommunen er part i konflikten og at den må bidra til at den løses gjennom en

kommunal forskrift som definerer hva som skal gjelde. I så måte blir Nordreisa kommune avkrevd en rolle som utøver i en komplementær (hierarkisk) konflikthandtering. Med en forskrift forsvinner rommet for forhandlinger om hva som er riktig bruk. Både bønder og hundekjørere må underordne seg et nytt forvaltningsregime. Dermed har allemannsretten tapt som premiss for moralske landskapspraksiser hvor aktørene tilpasser seg hverandre. Noen vil kanskje hevde at dette er et eksempel på lokalforvaltningens autonomi – en autonomi som sammenfaller med prinsipper om medbestemmelse eller samforvaltning. Kravet om kommunal forskriftsregulering av en konflikt som dette understreker en forventning om at utfordringer i utmarka skal løses juridisk og ikke som moralske anliggende. Konflikten som her er beskrevet minner om de scenarioene som var beskrevet i debatten om allemeningens tragedie på slutten av 1960-tallet. Når Høyesterett insisterer på at svaret på konflikter som dette er regulering og forbud, minner dette om en av løsningene på allemeningens tragedie, offentlig regulering. Andre bidrag i denne debatten har vist at det samforvaltning mange steder er et alternativ, men dette har aldri vært et tema i denne saka. Dette vil analyseres nærmere i neste artikkel i dette heftet.

Konklusjon

Å forske på betente konflikter som Kjellerskogen medfører ofte forventninger om å ta stilling til konflikten, eller å løse den. Det vil også være en risiko for at funn tas til inntekt for den ene eller den andre siden. I denne konflikten er det vanskelig å se at det er noen vinnere. Det at en konflikt som dette må løses juridisk er vanskelig å se som noe annet enn et tap for allemannsretten og mangfoldet av brukere og sedvaner i utmark.

Allemannsretten har både juridiske og normative implikasjoner. I sin samtid var friluftsløven godt egnet til å gi retning til en nasjonalpolitisk ønsket bruk da den ble vedtatt i 1957. I dag ser vi at samfunnsendringer gjør at vi må forvente flere Kjellerskog-liknende saker i Norge. Den juridiske handteringen av konflikten varsler om at vi kan forvente et politisk press på et kommunalt nivå. Dette indikerer videre et press på formelle og juridiske løsninger av konflikter som tidligere har vært håndtert uformelt og som en del av lokale normative forhandlinger om hvordan vi skal eller bør bruke utmarka.

Forskning på allemannsretten bør derfor ikke bare påpeke forskjellene mellom hva som er juridisk rett og hva som er moralsk riktig, men også drøfte implikasjonene av disse forskjellene. Praktiseringen av allemannsretten har vært tuftet på en respekt for en uformell forvaltning som er relasjonell og som skjer i møter mellom mennesker og

dyr som sau og hund. Kjellerskogsaka må ses som forvaltningsmessige vardøyer som varsler om en endring hvor konflikter som tidligere har funnet sin løsning i moralske forhandlinger, som lokal praktisering av allemannsretten og gjensidige tilpasninger, nå vil måtte finne sine løsninger juridisk. Kommunene må derfor i økende grad forventes å bære byrden av et lovverk som kanskje er gått ut på dato. Allemannsretten er imidlertid altfor viktig til at vi kan stenge døra til dette som et forhandlingsrom omkring moral. Natur handler om langt mer enn hva vi har rett til å foreta oss, vi må også kunne diskutere hva som er riktig.

Litteratur:

- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons: the population problem has no technical solution; it requires a fundamental extension in morality. *science*, 162(3859), 1243-1248.
- Bateson, G.: Culture contact and schismogenesis. *Man*, 199. 178-183, 1935.
- Bateson, G.: *An ecology of mind*. New York: Ballentine, 1972.
- Brox, O.: Schismogenesis in the wilderness: the reintroduction of predators in Norwegian forests. *Ethnos*, 65(3), 387-404, 2000.
- Brox, O.: Symbolic competition in the Mediterranean. *Journal of Peace Research*, 23(4), 305-308, 1986.

Forfatter:

Gaute Svensson er førsteamanuensis ved Handelshøgskolen, UiT Norges arktiske universitet. Han er sosialantropolog og har doktorgrad i reiseliv. Han underviser og forsker innen temaer som turisme, friluftsliv og lokale tradisjoner og kultur.

E-post: gaute.e.svensson@uit.no